

Kurmitsa- kävelyllä Sallassa

Talkoolaiset laskevat vuosittain kesäkuun lopussa Värriötuntureiden lintukannan. Odotetuin havainto on keräkurmitsan pesä.

Teksti ja kuvat ARTTO KOMULAINEN

Viiden hengen ryhmämme kapuaa ylös kilometrin mittaista nousua. Tunturikoivikon harvetessa joukko levittäytyy riviin jatkaen taivallustaan. Tunturin laki

on Ykkönen, Värriötuntureista pohjoisin.

Olemme kurmitsakävelyllä, laskemassa keräkurmitsojen ja muiden tunturikahlaajien määriä.

Värriötunturit on monilakinen tunturiselänne Lapin itäosassa Sallan kunnassa, kuusi tunturilakea jonomuodossa kymmenen kilometrin matkalla. Laet on nimetty pohjoisesta etelään Ykkösestä Kuutoseen. Tunturien laista kolme ensimmäistä sijaitsee Värriön luonnonpuistossa, loput Tuntsan erämaa-alueella.

Kapustarinnan vihellys

Keräkurmitsojen laskennat on aloitettu vuonna 1993.

”Siitä lähtien laskenta on toteutettu yhtenä päivänä kesäkuun lopussa, samalla henkilömäärällä ja kutakuinkin samaa reittiä”, kertoo Helsingin yliopiston Värriön tutkimusaseman tutkimusteknikko **Teuvo Hietajärvi**.

Kemijärveläinen Hietajärvi on tälläkin kertaa johtamassa ryhmää. Teuvo on työskennellyt asemalla 35 vuoden ajan ja tuntee alueen maaston, olosuhteet ja eläimistön kuin omat taskunsa.

Mukana ovat myös lintumiehet **Veli Nieminen** ja **Ari Ahtiainen** sekä tutkimusaseman kesätyöntekijä **Sini Salko**. Itse olen matkassa viidettä kertaa.

Päivän urakkana on patikoida Viitosen etelärinteelle ja takaisin Ykkösen pohjoispuolelle sijaitsevalle tutkimusasemalle.

Menomatka taivalletaan tunturijonon länsipuolta, takaisin palataan itäosan kautta.

Ykkösen tunturilaen levittäytyessä aukeana eteemme kuulemme ensimmäisten tunturikahlaajien äänet. Korviimme kantautuu alakuloinen vihellys ”tjyyh”. Pian kuulemme toisen samanlaisen.

Kapustarinnat eli tuttavallisemmin kapustat ne siellä viestittelevät.

Pikkukuovi ja kivitaskuja

Kurmitsoja ei näy, ei myöskään pikkukuoveja.

”Vuosia sitten keräkurmitsa pesi myös täällä Ykkösellä, mutta kun populaation koko on vähentynyt Värriötunturien alueella, ovat jäljellä olevat yksilöt siirtyneet pesimään paremmille paikoille, lähinnä Neloselle ja Viitoselle”, kertoo Hietajärvi lajin harvinaistumiseen liittyvästä refugio-ilmioistä. ▶

Keräkurmitsa on pienikokoinen, lyhytnokkainen kahlaajalintu.

Keräkurmitsa (CHARADRIUS MORINELLUS)

Pituus 20–24 cm, siipien kärkiväli 57–64 cm, paino 110–155 g

Pesii Keski- ja Ylä-Lapin tunturien la-
kimailla

**Munii kesä-
kuussa** 3–4
munaa

**Yleensä koi-
ras** hautoo
18–27 vrk

Poikaset
lentokykyisiä
30 vrk:ssa

Ravintona
**selkärangat-
tomat** eläi-
met ja marjat

**Suomen kan-
nan** arvioi-
daan olevan
1 500–3 000
paria

**Uhanalais-
tarkastelussa**
silmläpidet-
tävä laji

LÄHTEITÄ
Suomen lintuatlas
2006–2010
luontoportti.com

Näkykö lintuja?
**Värriön tutkimus-
aseman kesätyön-
tekijä Sini Salko**
silmiä kovana.

Sini Salko, Ari Ahtiainen ja Veli Niemi tauolla Ykkösen ja Kakkosen välissä olevassa kurussa.

Laskennan vetäjä Teuvo Hietajärvi on kokenut lintumies.

Sini Salko ja Ari Ahtiainen koettavat saada kiikareihinsa kurmitsahavaintoa.

Syväkuru on niin jyrkkäreunainen kanjoni, että se täytyy kiertää.

Ykkösen puuton lakialue ei ole kovin iso, ja pian laskeudumme uudelleen tunturikoi-vikkoon, jossa Teuvo ottaa joukon luokseen ja vertaamme havaintomme. Tarkkana täytyy olla, ettei ynnätä samoja yksilöitä, joita useampi on nähnyt samanaikaisesti.

Hetken kuluttua jatkamme jonossa Ykkösen ja Kakkosen väliseen notkelmaan. Siellä kasvaa vankkoja kuusia pienen puron molemmin puolin. Muutama kuusivanhus lepää pitkällään osin sammalikkoon peittyneinä harmaat oksat kohti taivasta kurottaen.

Kakkosen avoimeen maastoon tultuamme kuulemme pitkän kimakan huudon ”lirrrrr”: pikkukuovi varoittaa äänekkäästi kulkijoista. Näemme sen lentävän vinosti edessämme ja laskeutuvan etäämmälle. Myös kapustojen viheltelyä kuuluu jo useammalta suunnalta. Näemme myös kivitaskuja, tunturilajeja täällä nekin.

Keräkurmitsoista emme valitettavasti vieläkään saa havaintoja.

Avoimeen tunturiin

Kolmoselta alkaa avoin tunturimaasto, joka jatkuu aina Kuutoselle saakka.

Länsipuoli tunturijonoa on tasaista ja helppokulkuista tunturiylänköä. Alempana

avoimessa tunturissa pienet katajapensaat ja kuuset vuorottelevat harvakseltaan. Sääkin suosii retkeämme.

Nyt löydämme ensimmäisen keräkurmitsan. Se niailee kanervikon lomassa ja välillä juosta kipittää uuteen paikkaan ihmettelemään tunturissa kulkijoita. Viimein se hyppää siivilleen ja lentää kaartaen taaksemme. Hyvä näin, sillä jos se olisi mennyt kauemmaksi eteemme, se olisi saattanut tulla lasketuksi uudelleen. Pesimätön yksilö, päättelemme sen käytöksestä.

Teemme havaintoja muistakin tunturikahlaajista, samoin muista avoimessa tunturissa pesivistä tai saalistavista linnuista. Kapustojen vihellyksiä ja pikkukuovien varoituslirutuksia kuuluu jatkuvasti. Niitä on Kolmosella selvästi enemmän kuin Kakkosella. Tuulihaukka kierteleä etsien myyriä tunturinuoren pesässä odotteleville poikasilleen.

Kolmosen ja Nelenen välissä kulkee luonnonpuiston eteläraja, ja siitä alkaa Tuuntsan erämaa-alue. Erämaa-alueella saa liikkua vapaasti, kun taas luonnonpuistoon tarvitaan kulkulupa. Näin on varmistettu luonnon säilyminen puiston alueella mahdollisimman koskemattomana muun muassa tutkimustarkoituksiin.

Vihdoinkin pesä!

Nelosella tunturialue levenee. Kävelemme rinnakkain noin viidenkymmenen metrin välein yrittäen säilyttää rintaman suorana. Näin samoista lintuyskilöistä tehdyt havainnot on tehokkainta yhdistää ja etäisyys vierellä käveleviin säilyy oikeana.

Keräkurmitsa on peloton hautoja. Pesän löytääkseen täytyy sattua juuri oikeaan kohtaan. Jos menee metrin etäisyydeltä vierestä ohi, emo ei välttämättä lähde pesästä ja ilmaise sitä.

Yllättäen aivan edestäni pyrähtää ruskehtava lintu, joka räpiköi siipirikkoa näytellen viiden metrin päähän. Kurmitsa, tunnistan linnun oitis, ja tiedän sen lähteneen hautomasta. Pysähdyn niille jalansijoilleni, jotten polje pesän päälle.

Huudan muille tiedon löydöstä, ja pian havaitsemme pesän, jossa on kolme munaa. Pesä on vaatimaton, vain muutamasta kanervasta kyhätty tekele. Kolme munaa on kurmitsalle tyypillinen määrä.

Keräkurmitsa on hieman outo pesijä. Naaras munii munat mutta jättää yleensä haudonnan ja etenkin poikasten hoitamisen koiraan huoleksi. Se myös saattaa pariutua vielä toisen koiraan kanssa ennen kuin ➤

Viimeksi kurmitsan pesä on löydetty kymmenen vuotta aikaisemmin.

Keräkurmitsa näyttelee siipirikkoa pesää suojatakseen.

LINTUJEN LASKENTA

Kesäkuun lopussa Värriö-tuntureiden kuruissa on vielä lumialueita.

Sauoiva kuuluu Värriön luonnonpuistoon. Se on helppo tunnistaa pyöreästä profiilista jo kauempaakin.

Päivän saldo

74 kapustarintaa
(1 pesä)

4 keräkurmitsaa
(1 pesä)

36 pikkukuovia
(1 pesä)

8 kivitaskua

1 riekko

24 kilometriä
patikointia

Sini Salko löysi korpin jäännökset Kolmosen ja Kakkosen välissä olevan Syväkurun laitomalta.

Ari Ahtiainen ja Veli Niemi tyytyväisinä päivän urakan jälkeen tutkimusaseman pihalla.

Keräkurmitsan pesässä oli kolme munaa.

häipyy muuttomatkoilleen. Väritykseltään naaras on koirasta värikkäämpi.

Varoen rakkakivikossa

Ennen Viitoselle nousemista kokoonnumme kirjaamaan mukavat tulokset ylös. Viimeksi kurmitsan pesä on löydetty kymmenen vuotta aiemmin.

Seisoskelemme pienten pystypäisten katajien reunustamien vesilampareitten vierellä, jotka hiljalleen puronpahasten kautta lirisevät tunturin länsirinteelle.

Täällä ollaan sananmukaisesti vedenjakamaisemissa. Osa näistä tunturin länsirinteen vesistä valuu Yli-Nuortin ja Vienanmeren kautta Jäämereen, osa Värriöjoen ja edelleen Kemijoen kautta Pohjanlahteen. Tunturin itäpuolen vedet päätyvät pääosin Tuntsajoen kautta Vienanmereen.

Viitonen, korkein ja aukein Värriön huipusta, kohoaa 550 metriä merenpinnan yläpuolelle. Viitosen rinteet ovat laajojen rakkakivikoiden peitossa, joten siellä pitää edetä varoen. Täällä erämaan sydämessä nilkan nyrjäyttäminen ei ole pikkujuttu.

Viitosen etelärinteellä pidämme hyvin ansaitun ruokailu- ja lepotaun. Saappaat jalasta ja villasukat kiville kuivumaan.

Ykkösen kurmitsavanhus

Tauolla Hietajärvi kertoo tarinan ikäennätyksen saavuttaneesta keräkurmitsasta.

Vuosi 1972 joku oli rengastanut tuolloin tutkimusaseman johtajana olleen **Erkki Pulliaisen** luvalla aikuisen kurmitsan Värriö Ykkösellä.

”Vuonna 1980 löysin kurmitsan pesän siitä Ykkösen koillisrinteestä. Lintu oli hyvin kesy ja jäi siihen lähelle pyörimään. Huomasin sillä renkaan jalassa, joten nappasin linnun kiinni ja katsoin mitä renkaassa luki. Selvisi, että kurmitsa oli rengastettu samassa paikassa kahdeksan vuotta aiemmin. Sinne se jäi elelemään. Pesivä lintu oli ollut rengastettaessa ainakin vuoden ikäinen, ja näin linnun ikä oli ainakin yhdeksän vuotta.”

Takaisin Värriön tutkimusasemalle palailimme itäpuolen hieman vaativampaa reittiä, mutta maisemat olivat hienot: Sauoiva, Syväkuru ja Venäjän lumilaikkuiset tunturit. Palkkiona talkoolaisia odottivat ruoka, sauna ja yösjä tutkimusaseman tunnelmallisissa kelo-hirsihuoneissa. ●

LISÄTIETOJA

Teuvo Hietajärvi kertoo Värriötunturin luonnosta myös kirjassaan Erämaa elää – Metson matkassa Itä-Lapin kairoissa (Väyläkirjat 2017)

Nelosen rakkakivikkaisella pohjoisreunalla pitää varoa nilkan nyrjäyttämistä.